

DR. VYTAUTAS JOGĖLA

Lietuvos istorijos institutas

MOTIEJUS VALANČIUS PAGAL VINCENTĄ JUZUMĄ

Vyskupas M. Valančius yra vienas iš nedaugelio istorijos veikėjų, sulaukęs tokio didelio visuomenės ir mokslininkų dėmesio. Prof. Vytauto Merkio išleista monografija tartum byloja, kad nieko itin naujo ar sensacingo apie Valančių jau neįmanoma pasakyti¹. Drąsiai galima konstatuoti ir tokią mūsų istoriografijos būseną, kai žiūrima iš vienos pusės. Lietuvos istorijos mokslas neturėjo visapusiškos žiūros galimybių: tiek dėl politinių aplinkybių, tiek dėl laiko stokos. Manychiau, kad verta pradėti naują žiūros procesą, ypač kai kalbama apie istorijos veikėją, kurio veikla gali būti traktuojama kaip pavyzdinė ir nekelianti jokių neigiamų emocijų ar įžvalgų.

Norėčiau pateikti Valančiaus amžininko Varnių klebono, garbės kanauninko Vincento Juzumo požiūrį į vyskupo Valančiaus veiklą. V. Juzumas, arba kaip pats save mėgo vadinti – Juzumowicze, 1899 m. parašė trečiąją Žemaičių vyskupijos istoriją, pasak autoriaus – aprašymą. Nors jau esu rašęs², čia dar kartą, kad skaitytojui būtų aiškiau, glaustai priminsiu šios istorijos turinį. Pirmąją mums žinomą XIX a. Žemaičių vyskupijos istoriją parašė kanauninkas Stanislovas Čerskis³. Ši nedidelė enciklopedinio pobūdžio knygelė tapo geru pavyzdžiu vyskupui Valančiui, – jis 1848 m. parašė ir išleido platų ir archyviniais šaltiniais paremtą veikalą⁴. Žemaičių kapitulos prelatas arkidiakonas Benediktas Smigelskis (apie 1784–1879) taip pat yra bandęs rašyti Žemaičių vyskupijos istoriją. Prelatas apie savo sumanymą buvo pareiškęs dar 1823 m.⁵ Tačiau tik 1871 m. ėmėsi vyskupijos istorijos

¹ V. Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999, 817 p.

² V. Jogėla, „Žemaitijos vyskupijos istorija – Liublino universiteto archyve“, *Lituanistica*, 1992, nr. 4 (12), p. 102–103; „Vincentas Juzumas ir jo Žemaičių vyskupijos istorija“, *Šilalės kraštas*, Vilnius, 1994, p. 69–70.

³ S. Czerski, *Opis Żmudzkiej diecezji*, Wilno, 1830, 91 p.

⁴ M. K. Wolonczewskis, *Žemaitiu wiskupiste*, Vilniuj, 1848.

⁵ A. Prašmantaitė, „Benediktas Smigelskis ir Žemaičių vyskupijos istorija“, *Praeities baruose*, Vilnius, 1999, p. 163–170.

tyrinėjimo. Išlikę rankraščiai, kurių dalis yra paskelbta, rodo, jog Smigelskis bandė aprašyti vyskupų biografijas arba biogramas, liaudies papročius, kai kuriuos dekanatus ir parapijas. Nors ir neužbaigęs savo pradėto darbo, jis paliko surinktą gausią archyvinę medžiagą. Matyt, panašiu laiku tyrinėti Žemaitijos vyskupijos istoriją pradėjo ir V. Juzumas. Ši teiginį patvirtintų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraščių skyriuje saugomas lietuvių kalba parašytas rankraštis *Aprašymas Telšių vyskupystės*⁶. Matyt, ši rankraštį iš V. Juzumo paėmė Tumas-Vaižgantas, kai jis apie 1900 m. lankėsi Varniuose⁷. Tai rodo ir užrašas ant šio rankraščio: Tumo ranka įrašyta autorius pavardė ir kitas pavadinimas. Rankraštyje V. Juzumas pateikia trumpus Žemaitijos miestelių ir parapijų aprašymus.

Po šių įvadinių pastabų reikia grįžti prie svarbiausio garbės kanauninko darbo. Originalo kalba darbo pavadinimas skamba taip: *Juzumowicz Wincenty ks. Miedniki albo opisanie dawnej diecezji Mednickiej albo Żmudzkiej*, 1899.

Tai yra didelės apimties darbas, kuriame sukaupta daug faktografinės medžiagos.

Pirmąją dalį sudaro du skyriai: 1) Žemaitija (564 lapai), 2) Šiaulių apskritis (254 l.).

Antrąją dalį sudaro trys skyriai: 1) Panevėžio apskritis (70 l.), 2) Raseinių apskritis (302 l.), 3) Kauno apskritis (117 l.).

Paties V. Juzumo lietuviškasis ir lenkiškasis istorijos variantas skiriasi. Lietuvių kalba rašytas darbas yra daug siauresnis, be to, skiriasi ir patys duomenys.

Rašydamas lenkiškąją istorijos variantą, autorius panaudojo medžiagą, kurią pats buvo surinkęs važinėdamas po parapijas, ir dokumentus iš Žemaičių vyskupijos archyvo. Be to, rėmėsi įvairiais kitų autorių rankraščiais. Kai kurie tyrinėtojai mano, jog V. Juzumo *Žemaitijos vyskupijos istorija* yra turtingesnė negu M. Valančiaus.

Įdomi yra V. Juzumo biografija. Juzumas, kaip ir Valančius, buvo kultūros žmogus. Jis 1843 m. baigė Varnių seminariją. Varnių seminarijos klierikų priėmimo knygoje pažymėta jo kilmė – laisvasis valstietis⁸. Savo kilmės jis neslėpė, kaip kiti jo amžininkai. Bažnytinės karjeros taip pat nepadarė. Tiesa, Valančiaus 1857 m. buvo paskirtas Lieplaukės administratoriumi. Nors V. Juzumas, kaip ir Valančius, buvo linkęs ne tik į pastoracinį, bet ir į kultūrinį darbą, matyt, vyskupas nelabai jį mėgo. Tokį teiginį patvirtintų dažnas Juzumo kilnojimas iš parapijos į parapiją. Valančiaus laikais Juzumas taip ir

⁶ V. Juzumas, *Aprašymas Telšių vyskupystės*. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraščių skyrius (toliau – LLTI), f. 1–2319, 291 l.

⁷ J. Tumas, „Juzumai“, *Vairas*, 1915, nr. 2, p. 21.

⁸ Varnių seminarijos klierikų priėmimo knyga, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 90–76, l. 37–38.

netapo parapijos klebonu. Tokie santykiai turėjo reikšmės ir rašant šią istoriją. Tik kai vyskupu tapo Aleksandras Beresnevičius, 1881 m. V.Juzumas skiriamas Senųjų Varnių parapijos klebonu, o 1884 m. jam suteikiamas Žemaičių vyskupijos garbės kanauninko vardas. V.Juzumas mirė Varniuose 1901 m.

Taigi, kaip matyti iš biografijos, tiesiogiai su Valančiumi V.Juzumas susidūrė, kai jis tapo vyskupu. Vincento brolis Tadas Juzumas, kuris buvo baigęs Vilniaus Romos katalikų dvasinę akademiją, kartu su Valančiumi dirbo Žemaičių dvasinėje seminarijoje: Valančius čia buvo rektoriumi, o T.Juzumas – inspektoriumi.

Čia savaimė kyla klausimų apie vyskupo M.Valančiaus charakterį. Amžininkų liudijimų, kurie jį charakterizuoja kaip žmogų ir kaip vyskupą, nėra daug. Profesorius Vytautas Merkys savo naujojoje monografijoje *Vyskupas Motiejus Valančius* mėgino pateikti Valančiaus portretą. Remdamasis kėletu amžininkų – seminarijos rektoriumi Jeronimu Račkauskiu, dailininku Edvardu Römeriu, grafu Mikalojumi Zubovu ir metropolitu Ignotu Holovinskiu – V.Merkys savo monografijoje nupiešė herojišką vyskupo portretą – „šviesų žemaičių liaudies ganytoją“, liaudžiai atstovaujantį vyskupą. Iš tiesų keista, kad tiek mažai tėra išlikę vyskupo aplinkos žmonių rašytinių paliudijimų apie Valančių kaip asmenybę. Vienaip ar kitaip vyskupas apibūdinamas tik caro administracijos įvairiuose raštuose.

Pirmojoje V.Juzumo istorijos dalyje, skirtoje Žemaitijos aprašymui, yra skyrius, kur tradicine metodika aprašomi ir charakterizuojami Žemaičių vyskupijos vyskupai ir sufraganai. Šie aprašymai yra biografinio enciklopedinio pobūdžio. Kai kurios biografijos parašytos sekant Valančių. Pasak Juozo Tumo-Vaižganto, vyskupų aprašymai rašyti amžiaus pabaigoje. Nuodugniausiai ir įdomiausiai yra pateiktos XIX a. vyskupų ir sufraganų biografijos (Juozapo Giedraičio, Jono Krizostomo Gintilos, M. Valančiaus, Aleksandro Beresnevičiaus, Antano Baranausko, Mečislovo Paliulionio, Kasparo Cirtauto) ir jų darbų įvertinimai.

V.Juzumas Valančiaus socialinę veiklą apibūdina netradiciniu metodu. Jis visiškai skiriasi nuo iki šiol vyravusios istoriografinės tradicijos.

Vyskupo M.Valančiaus socialinės veiklos paveikslas sukurtas praėjus daugiau kaip dvidešimt metų po jo mirties. Keista, bet ilgas laiko tarpas nepaliko vietos sentimentams, nors garbės kanauninko statusas ir amžius lyg ir reikalautų šitokio poelgio.

Jau pati Valančiaus biografijos pradžia skaitytoją suintriguoja. Skirtingai nuo kitų aprašymų, kurie prasideda biografinėmis žiniomis, čia pradeda nuo Valančiaus konsekavimo ir ingresso. Mintys dėstomos racionaliai, nenukrypstant į smulkmenas, ir gerokai skiriasi, sakysim, nuo vyskupo M.Paliulionio konsekavimo ir ingresso aprašymo. Valančiaus biografiniai

duomenys pateikti prabėgomis. Kartojama paties Valančiaus sąmoningai pakeista gimimo data (1799 12 29), nors tikroji – 1801 m. vasario 16 d. Klaidingai užrašyta gimimo vieta – Imbarų kaimas, nors tikroji – Nasrėnų kaimas Salantų parapijoje. Juzumas išvis nemini, kad Valančius, 1828 m. baigęs Vilniaus vyriausiąją dvasinę seminariją, iki 1834 m. dirbo tikybos mokytoju Mozyriuje (dabar Baltarusija). Čia teigiama, jog jis Kražių gimnazijoje pradeda dirbti vos baigęs seminariją. Matyt, sekdamas J. Račkauskį, teigia, kad M. Valančius Vilniaus dvasinės akademijos adjunktas 1839 m. paskirtas *už gerą elgesį su jaunuomene*.

Skeptiškai įvertina teologijos mokslo daktaro laipsnio suteikimo argumentus – „už trejų metų šių dalykų [pastoracinės teologijos ir biblinės archeologijos] dėstymą 1842 m. gavo teologijos daktaro laipsnį“⁹. Dar viena maža faktinė klaida padaryta nusakant Valančiaus parvykimo iš Peterburgo į Vilnių priežastį: „negalėdamas pakęsti siaurės klimato, 1844 m. grįžo į Žemaitiją“¹⁰. Norėčiau priminti skaitytojui, kad Vilniaus akademija caro Nikolajaus I įsakymu 1842 m. buvo iškelta į Peterburgą, kartu su akademijos dėstytojais išvyko ir Valančius, o iš ten į Varnius grįžo 1845 m. pavasarį.

Biografiniai duomenys užbaigiami smulkmenišku tikslumu: „Valančius vyskupiją valdė 25 metus, vieną mėnesį ir keletą dienų“¹¹ – toks skrupulingumas rodytų, jog kiekviena Valančiaus vyskupavimo diena V. Juzumui buvo sunkiai pakeliama našta.

V. Juzumas iškelia ir Valančiaus ydas.

1) *Absolutiškas valdymas*. Pasak Juzumo, Valančius nepakentė jokių patarimų ir įtikinėjimų, sakydavo, kad galįs pats sau viską patarti. Šį teiginį patvirtintų ir J. Račkauskio išlikęs liudijimas apie vyskupą, paskelbtas 1901 m. „Tėvynės Sarge“: „*toirtas išdirbtas karakterius nepriėmė nėjokios kitų įtekmės; visuomet norėjo būti nė nuo ko neprigulmingu savo darbuose*“¹².

Valdymo valingumas pirmiausiai matyti iš vikarų ir filialistų kilojimo iš vienos parapijos į kitą. Valančiui 1849 m. tapus vyskupu, jo valdomos vyskupijos teritorija po reformos padidėjo beveik dvigubai, tiek pat pagausėjo ir parapijų bei kunigų. Žemaičių vyskupiją tuo metu sudarė: 19 dekanatų, 203 parapijos, 105 filijos, kunigų pasauliečių 606, vienuolių apie 230, katalikų iš viso 836 325¹³.

⁹ Juzumowicz Wincenty ks./ Miedniki albo opisanie dawnej diecezji Mednickiej albo Żmudzkiej, 1899 r., Varšuvos arkivyskupijos archyvas, ADWC, b, 2,1, l.140.

¹⁰ Ten pat, l. 141.

¹¹ Ten pat, l. 142.

¹² J. Račkauskis, „Aprašymas gyvato Žemaičių vyskupo a.a. Motiejaus Valančiaus“, *Tėvynės sargas*, 1901, nr. 2/3 B, p. 19.

¹³ V. Merkys. *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, p. 200–201.

Padidėjusi vyskupija ir energingi vyskupo veiksmai, nors iš dalies buvo remiami tuometinio Rusijos arkivyskupo metropolito Ignoto Holovinskio, negalėjo tenkinti kai kurių kunigų. Pirmiausiai vyskupas stengėsi pakeisti senuosius kunigus jaunais seminarijų ir akademijos auklėtiniais. Pradėta reforma ne tik siutino senąją kartą, bet užgavo ir luominius įpročius. Antai Holovinskis 1852 m. Valančiui patarė: „Senių neperdirbsi, nors šiek tiek ir sulaikysi – neįpūsi jiems šviesos ir galvojimo būdo, o jaunimą gali suformuoti ir visapusiškai Bažnyčią atnaujinti“¹⁴. Netradiciniai vyskupo metodai ir nauji žmonės, atėję į bažnytinę valdžią, formavo kitokią elgseną. V. Juzumo manymu, kunigai buvo įpratę galvoti, prie kokios bažnytėlės pasens ir paliks savo kaulus, o dabar, viską dažniausiai pusdykiai pardavę, turėjo keltis už dvidešimt trisdešimt mylių ir ten tarnauti kokiam jaunam kunigui arba būti ūkio reikalų tvarkytojais prie kokios skurdžios filijos. Didžiausias permainas Valančius vykdavo vizitacijų metu. O jas vyskupas labai mėgdavo. Liaudis irgi jo laukdavo, verkdamo iš džiaugsmo, nes vyskupas su ja elgėsi meiliai, o su kunigais – kareiviškai. Juzumas, pašiepdamas tas populiarias vyskupo keliones, rašė, jog laimingas tas, kuris turėjo ploną liežuvį ir lenktą sprandą – nesunkiai darė karjerą.

2) *Vyskupas ir pamaldžios moterėlės*. Garbės kanauninko įsitikinimu, viena iš didžiausių vyskupo elgesio ydų buvo jo bendravimas su „davatkomis“, padlaižiais ir skundikais. (Nors vėliau pripažįsta Valančiaus atvirumą visiems.)

Vyskupijai pakenkė tai, kad niekam tikusiems asmenims, vadinamosioms davatkoms, buvo leista abiem ausimis gaudyti paskalas (pažodžiui – buvo duotas įėjimas į ausį). Tada įtarimų, neparemtų jokiais proto dėsniais, skundų ir paskalų pasipylė kaip iš gausybės rago. „Nenaudėliai, supratę ganytojo norus ir mintis, norėjo apie viską pranešti ir kaip laukinės žąsys pavasariį pradėjo lėkti į Varnius iš visų pusių“¹⁵, – teigia V. Juzumas. Vieni iš jų norėjo pasikalbėti su vyskupu, kad paskui visam pasauliui galėtų girtis, antri – medalėlį, kryželį arba knygele gauti ir t.t.

Autoriaus manymu, Valančius mėgino valdyti vyskupiją maldingų moterėlių padedamas. Be to, jaunam kunigui, kuris baigęs mokslus atvykdavo į parapiją, vyskupas irgi liepdavo sekti klebonus ir savo kolegas ir apie viską pranešti jam. Tokio valdymo modelis buvo labai gyvenimiškas ir paprastas: gavęs vienokią ar kitokią informaciją, priimdavo sprendimus. Jaunas kunigas, norėdamas užimti klebono vietą, ne tik skūsdavo, bet ne kartą ir visą parapiją suburdavo prieš kleboną. Pasak Juzumo, parapijiečiai greitai

¹⁴ Ten pat, p. 239.

¹⁵ *Juzumowicz Wincenty ks / . Miedniki albo opisanie dawnej diecezji Mednickiej albo Żmudzkiej*, l. 143.

suprato, kad savo kleboną galima išmesti iš vietos, o valdant kitiems vyskupams apie tokius poelgius nebuvo net girdėję. „Šios nusususios avelės, – sarkastiškai rašo Juzumas, – degdamos neapykanta savo geradariui [klebonui], išgirdusios, kad galima atkeršyti savo ganytojui, ne kartą, paskatintos minėtų jaunų kunigų, kaip sudaužytomis galvomis lėkdavo į Varnius su pretenzijomis“¹⁶.

Juzumas tokį vyskupo veikimo metodą atvirai niekina. Liaudies ganytojo įvaizdis jam nebuvo priimtinas. Galiausiai gyvenimo pabaigoje ir Valančius suprato savo klaidą. Visi vyskupai, kurie buvo iki Valančiaus, apie kunigų elgesį teiraudavosi dekanų. Čia buvo pažeista pagrindinė elgesio nuostata. Dvasininkija niekada nebuvo taip žemai kritusi žmonių akyse, kaip valdant vyskupui Volončevskiui, – apibendrina Juzumas.

Kaip pateisinti tokį vyskupo elgesį? V. Juzumas nurodo tris priežastis: 1) nori pabrėžti savo eminenciją; 2) negerbia savo dvasininkijos; 3) ištižęs („bobiškas“) charakteris.

Tačiau Valančiaus veikimo būdą gan realiai įvertino Vilniaus generalgubernatorius Konstantinas Kaufmanas. 1867 m. jis rašė apie vyskupą: „Beveik iš naujo sukūrė Telšių vyskupiją, kai kuriuos kunigus pažemino pareigomis, o labai paklusnius – paaukštino. Be to, parinkdamas dvasininkų pašaukimui žmones, jis šalino bajorus, dvasininkiją papildė daugiausia iš valstiečių sluoksniu, kad, pasinaudodamas jų liaudiška kilme ir simpatijomis, galėtų sustiprinti dvasininkijos įtaką kaimo gyventojams. Dabar beveik visi kunigai yra jo auklėtiniai“¹⁷.

Be minėtų blogųjų bruožų, Juzumas rado vyskupo veikloje ir gražių bei girtinų savybių. Šios savybės yra tradicinės ir vardijamos kitų tyrinėtojų bei amžininkų. Tai 1) rūpinimasis Dievo garbinimu, 2) bažnyčių puošimas, tvarkymas ir statymas, 3) gerų liaudies papročių diegimas, 4) švietimo lygio kėlimas, 5) darbštumas.

Vos tapęs vyskupu, Valančius liepė klebonams steigti parapines mokyklas prie bažnyčių. Keldamas liaudies švietimo lygį rašė žemaitiškai įvairias knygeles. Vyskupas ragino ir kitus kunigus sekti jo pavyzdžiu. Matyt, į tokį Valančiaus raginimą atsiliepė ir šio Žemaitijos aprašymo autorius. Juzumas parašė kelias knygeles ir vieną elementorių. Juozas Tumas-Vaižgantas apie šį vadovėlį rašė: „Elementorius buvo menkas, bet geresnio nebuvo. Visos Lietuvos vaikai mokėsi slebizavoti“¹⁸. Norėdamas pagerinti pamokslų turinį, įsakė dekanams užrašinėti bažnyčiose sakomus pamokslus, kuriuos paskui pats skaitė ir taisė.

¹⁶ Ten pat, l. 143–144.

¹⁷ V. Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, p. 240.

¹⁸ J. Tumas, „Juzumai“, *Vairas*, 1915, nr. 3, p. 38.

Juzumas išvardija ir kitus Valančiaus gerus darbus. Jis gyveno pavyzdingai. Į gyvenimo pabaigą buvo labai mielaširdingas našlaičiams, beturčiams, ypač žydams. Šiuos faktus patvirtina ir kiti Valančiaus amžininkai. Antai J. Račkauskis teigė, kad „Valančius per daugelį metų kasmet pirkto po 50 kailinių, tankiausiai – neturčiams žydams, o ant jų Velykų į rabino rankas nusiūsdavo visuomet po 50 rublių“¹⁹.

Įvairiapusiškai išanalizavęs vyskupo M. Valančiaus veiklą, V. Juzumas teigia, kad jis paliko vyskupiją prispaustą. Bažnyčios padėtis buvo sunki. Tik pradėjus vyskupauti A. Beresnevičiui, atsirado harmonija, pagerėjo Bažnyčios ir vyskupijos padėtis. Pasak V. Juzumo, „aštuonerius metus garbingai ir pagirtinai valdydamas Žemaičių vyskupiją numylėtas Ganytojas [A. Beresnevičius], valdžios valia, dideliu visų klasių gailesčiu, 1883 m. atsišveikino su vyskupija“²⁰.

Taigi, kokias galima padaryti išvadas pavarčius šią Valančiaus biografiją?

V. Juzumas, nors ir būdamas valstietiškos kilmės, išreiškė tradicinį bajorišką požiūrį į Valančiaus veiklą. Dauguma bajorijos negalėjo susitaikyti su „mužiko“ vyskupo veiksmais.

Šias išvadas patvirtina vyskupo A. Beresnevičiaus, kuris atėjo po Valančiaus ir elgėsi bajoriškai, biografijos aprašymas.

V. Juzumas pateisino tik tą Valančiaus pastoracinę ir kultūrinę veiklą, kuri neprieštaravo tradicinei elgsenai. Didžiausią panieką kėlė tradicinio elgesio, priderančio vyskupui ir bajorui, normų nesilaikymas.

Vis dėlto V. Juzumas parodė ir modernaus vyskupo socialinio portreto bruožų – jis pranoko savo gyvenimo metą.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.

MOTIEJUS VALANČIUS ACCORDING TO VINCENTAS JUZUMAS

Summary

This article presents the attitude of Rev. Vincentas Juzumas (1819–1901), the author of *Description of the Žemaičiai Diocese*, toward Bishop Motiejus Valančius. Juzumas paints an unconventional social portrait of the bishop, clearly expressing the attitude of the nobles. It is interesting to note that Juzumas, like Valančius, was of peasant origin. Juzumas points out the negative actions of the bishop in governing

¹⁹ J. Račkauskis, *Aprašymas gyvato Žemaičių vyskupo a.a. Motiejaus Valančiaus*, p. 12.

²⁰ Juzumowicz Wincenty ks./ *Miedniki albo opisanie dawnej diecezji Mednickiej albo Żmudzkiej*, I. 179.

and reorganizing the diocese. He thought that one of the most negative features of Valančius was his absolute rule. The main point of this rule is that Valančius made decisions on his own, disregarding any suggestions. The second negative feature is his relations with pious women, bootlickers, and complainers. Juzumas, nevertheless, later admits that Valančius was open to everybody. In the opinion of Juzumas, Valančius broke the tradition existing at that time by diminishing the influence of the deans. According to him, it was not the pious women but the deans who earlier would tell the bishop about the behavior of priests.

Valančius introduced administrative reforms. First, the bishop sought to replace the old generation of priests with the young graduates of the seminaries and the academy. This reform infuriated the older generation because it offended class habits.

Juzumas also pointed out the nice and praiseworthy features of the activity of the bishop. They were traditional traits, also noted by investigators and his contemporaries.

After analyzing the activities of the bishop from various sides, Juzumas states that Valančius left the diocese oppressed, the situation of the Church was difficult. Only after A. Beresnevičius became the bishop, harmony settled in and the situation of the Church and the diocese improved.